

W. O. Gruszewskij

Komponenty psychologicznej kultury studentów

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (38-39), 163-171

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W. O. GRUSZEWSKI

Komponenty psychologicznej kultury studentów

Постановка проблеми

Проблема формування психологічної культури завжди привертала увагу теоретиків і дослідників, психологів і педагогів, але активно вивчалася лише в окремих її аспектах.

Сучасний стан вивчення цієї проблеми вимагає переосмислення, поєднання різних теоретико-експериментальних і концептуальних підходів і поглибленого дослідження на основі системної методології. Причому індивідуальна психологічна культура не може розглядатися поза контекстом тієї культури, в якій людина виросла, вона містить в собі риси як загальнолюдської, так і національної, соціальної культури.

Вивчення структури психологічної культури особистості в період вузівського навчання, дозволяє виявити індивідуальні особливості студентів, ефективніше намітити програму освіти і самоосвіти, розвитку особистості.

На індивідуальному рівні проблема формування психологічної культури особистості вивчалася у *філософському аспекті* (Т. І. Артемьева, Г. С. Батищев, Л. П. Буєва, М. С. Каган); у *соціально-психологічному аспекті* (К. А. Абульханова-Славська, Г. М. Андрєєва, Л. С. Колмогорова, Н. Л. Коломінський, Г. М. Кот, Б. Ф. Ломов, В. В. Моськаленко, О. І. Мотков, М. М. Обозов); у *психологічному аспекті* (Б. Г. Ананьєв, А. Г. Асмолов, Б. С. Братусь, Л. С. Виготській, Н. В. Кузьміна, В. Н. Куніцина, В. М. Мясичев, К. К. Платонов, Б. М. Теплов, С. Л. Рубінштейн, В. Д. Шадріков).

Слід зазначити, що залишається проблемою само визначення поняття «психологічна культура» особистості, виділення її параметрів, рівнів. Так, в довідковій літературі представлені визначення лише окремих складових «психологічної культури» особистості: комунікативної культури, культури поведінки, культури мислення. У спеціальній літературі зустрічаються визначення як загальної, так і професійної психологічної культури.

Характеристику загальної психологічної культури дає О. І. Мотков. На його думку, розвинена психологічна культура включає: систе-

матичне самовиховання культурних прагнень і навичок; достатньо високий комунікативний рівень; здатність до психологічної саморегуляції; творчий підхід до справи; вміння пізнавати і реалістично оцінювати особливості особистості. [5].

М. М. Обозов [6] до поняття „психологічна культура” включає три компоненти: 1) розуміння і знання себе та інших людей, 2) адекватні самооцінка та оцінка інших людей, 3) саморегулювання станів і властивостей особистості, саморегуляція діяльності, регулювання відносин з іншими людьми.

Л. С. Колмогорова виходить з розуміння культури як системи специфічно людських видів діяльності, сукупності духовних цінностей, а також процесу самореалізації творчої сутності людини [3, с. 84–85].

Це визначило виділення наступних складових психологічної культури особистості, які можуть бути основою для визначення параметрів діагностики, а також орієнтирів, що визначають цілі, задачі, зміст і ефективність освітньої діяльності [3, з. 86–94]:

1. психологічна грамотність,
2. психологічна компетентність,
3. ціннісно-смысловий компонент,
4. рефлексія,
5. культуротворчість.

Метою нашого дослідження, головним чином, є розгляд ціннісно-смыслового компоненту психологічної культури особистості студентів в умовах навчання в гуманітарних ВНЗ.

Дослідження ставить задачі виявити:

1. склад найпоширеніших фундаментальних цінностей в свідомості студентської молоді,
2. ієрархію цих цінностей,
3. структурні характеристики цих цінностей.

Слід зазначити, що цінності є одним з найскладніших компонентів психологічної культури, як в плані визначення, так і в плані їх присвоєння суб'єктом культури.

Ціннісно-смыслова сфера особистості включає два основних компоненти – ціннісні орієнтації та систему особистісних смислів. Обидва компоненти нерозривно пов'язані з поняттям особистість, оскільки тісно стикаються з вивченням людської поведінки та спонукань. Як загальнонаукові поняття вони сприяють об'єднанню об'єктів, що вивчаються різними науками.

Ціннісно-смыслові орієнтації особистості формуються і розвиваються в процесі соціалізації. На різних етапах соціалізації їх розвиток неоднозначний і визначається факторами виховання і навчання, професійною діяльністю, суспільно-історичними умовами [8, с. 184–210].

По Е. Шпрангеру, ціннісна орієнтація особистості – це продукт загальної ціннісної орієнтації людства [9; 10].

За визначенням Л. С. Колмогорової, ціннісно-смысловий компонент психологічної культури особистості є сукупністю значущих прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, відносин, вірувань в області психіки людини, його діяльності, взаємостосунків з оточуючими. Виходячи з такого уявлення, можна розділити цінності по ступеню дієвості на ціннісні відносини і ціннісні орієнтації, а ціннісно-смысловий компонент психологічної культури особистості включає [3, с. 86–91]:

1. Інтерес до внутрішнього світу людини, його особливостей, особова значущість одержаних знань.
2. Ціннісне відношення до себе, прагнення зрозуміти і прийняти себе.
3. Прагнення регулювати поведінку і відносини відповідно до гуманістичних і загальнолюдських цінностей.
4. Прагнення до самовдосконалення.
5. Віра в людину, в себе і в свої можливості.
6. Прагнення до життєтворчості.
7. Відношення до батьків, друзів, близьких, однолітків.
8. Спрямованість особистості.

Цінність на відміну від норми (нормативу) припускає вибір, і тому саме в ситуаціях вибору найяскравіше виявляються характеристики, що відносяться до ціннісно-смыслового компоненту культури людини.

Методика і організація дослідження

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань були використані наступні методи: теоретичний аналіз наукових джерел з проблем визначення, вимірювання і розвитку психологічної культури особистості; констатуючий експеримент – для вивчення особливостей ціннісно-смыслового компоненту психологічної культури особистості, за допомогою анкетування студентів; методи математичної статистики (варіаційний і факторний аналіз) з метою з'ясування особливостей ціннісно-смыслового компоненту структури психологічної культури особистості. Обробка даних проводилася з використанням ЕОМ, за допомогою електронних таблиць MS Excel і пакету статистичних програм SPSS – 11.5.

Дослідження проводилося на основі модифікованої нами форми анкети «Людина в світі, що змінюється», розробленої на факультеті соціології СПбДУ (1998г.).

До анкети були включені три блоки питань. *Перший блок* торкається деяких аспектів задоволеності життям, а саме: житловими умовами, матеріальним положенням, життям у цілому.

Другий блок питань вивчає особливості ціннісно-смылової сфери особистості і включає 25 пунктів, що розкривають важливість для респондентів таких цінностей як – любити і бути коханим, створити

сім'ю, виховати дітей, любов до Батьківщини, гарний зовнішній вигляд, віра в Бога, відданість друзям, улюблена робота, високий прибуток, стабільне робоче місце, можливість професійного росту, терпіння, робота керівника, допомагати людям в нужді, мати гарні манери, бути ввічливим, дисципліна і порядок, відповідальність, старанність, скромність, пунктуальність, служити іншим людям, навіть відмовляючи в чомусь собі, насолода життям, самореалізація, подібатися іншим, самостійність.

Третій блок питань торкається проблем самооцінки та самоконтролю:

рівень самооцінки: я вважаю, що в цілому в мене все гаразд;

мені часто здається, що я нічого з собі не представляю; в цілому я задоволений собою; іноді я відчуваю, що я нікому не потрібен;

рівень самоконтролю: я пливу за течією; залежу від обставин; моє майбутнє залежить, перш за все, від мене самого; я мало впливаю на обставини, важливі для життя; я упевнений, що можу досягти усього, що намічаю.

Вибірку дослідження склали 205 студентів гуманітарних вузів міста Миколаєва, з яких 145 дівчат і 60 хлопців віком від 17 до 27 років. Дослідження проводилося в травні-червні 2005 року і охопило студентів Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтва (n=95), Південнослов'янського інституту (n=65), Миколаївського державного університету (n=32), Коледжу преси і телебачення (n=13), що навчаються за такими спеціальностями, як: менеджмент невиробничої сфери, психологія, педагогіка, філологія, інформаційна діяльність, фізичне виховання, декоративно-прикладне мистецтво.

Результати дослідження та їх обговорення

Житловими умовами задоволені 63% опитаних студентів. Не задоволені – 22,9%. Важко відповісти 14,1%.

Матеріальним становищем задоволені 35,1% опитаних студентів. Не задоволені – 43,4%. Важко відповісти 21,5%.

Життям в цілому задоволені 63,9%. Не задоволені – 11,3%. Важко відповісти 24,9%.

На ствердження «*В цілому в мене все гаразд*» відповіли 76,1%. Негативно відповіли 21%. Важко відповісти на це питання 2,9% студентів.

На ствердження «*Я пливу за течією*» відповіли 33,2%. Негативно відповіли 62,4%. Важко відповісти 4,4%.

На ствердження «*Я нічого з себе не представляю*» відповіли 32,2%. Негативно відповіли 62,9%. Важко відповісти 4,9%.

На ствердження «*Моє майбутнє залежить від мене самого*» відповіли 95,1%. Негативно відповіли 4,9%.

На ствердження «*Я задоволений собою*» відповіли 79%. Негативно відповіли 19%. Важко відповісти 2%.

На ствердження «*Я мало впливаю на події*» відповіли 44,9%. Негативно відповіли 46,8%. Важко відповісти 8,3%.

На ствердження «*Іноді я відчуваю, що я нікому не потрібен*» відповіли 44,3%. Негативно відповіли 53,1%. Важко відповісти 2,6%.

На ствердження «*Я досягну всього, що намічаю*» відповіли 80%. Негативно відповіли 14,6%. Важко відповісти 5,4%.

Аналіз питання анкети «*Наскільки важливі для Вас особисто наступні цінності?*», будується на з'ясуванні ступеня важливості або не важливості для студентів певних персональних цінностей. Діапазон відповідей розподіляється від ступеня «дуже важливо» (1 бал), до ступеня «зовсім не важливо» (4 бали) (див. додаток, таб. 1).

По відповідях студентів, з погляду важливості, найбільшій відповідають такі цінності як: **самостійність, любити і бути коханим, професійне зростання, самореалізація, високий прибуток, насолода життям, відповідальність, робота, стабільне робоче місце, друзі, терпіння, гарні манери, пунктуальність, красивий зовнішній вигляд, діти, подобатися іншим**. Виділення як значущих таких категорій як робота і професійне зростання вказує швидше на переважання індивідуалістичних орієнтацій, які можна сприймати як наслідок самореалізації, орієнтованості особистості на високий статус в суспільстві.

Відповідно, якнайменшою важливістю, з погляду респондентів, володіють такі категорії як **альтруїзм, віра в бога, Батьківщина, скромність**. Це може свідчити про зниження значущості цих традиційних цінностей серед студентства, або про їх існування в латентній стадії (що вимагає додаткового вивчення).

При обробці даних ми використовували процедуру аналізу факторів, з подальшим обертанням по критерію «*Varimax*» Кайзера. У результаті аналізу факторів було виділено сім факторів із загальною сумарною дисперсією 63% (див. в додатку таб. 2).

Перший фактор: *старанність, дисципліну і порядок, пунктуальність, відповідальність, скромність*.

Другий фактор: *діти, сім'я, любити і бути коханим*.

Третій фактор: *високий дохід, стабільне робоче місце, професійне зростання, керівна робота*.

Четвертий фактор: *подобатися іншим, самостійність, насолода життям, красивий зовнішній вигляд*.

П'ятий фактор: *друзі, терпіння, гарні манери*.

Шостий фактор: *віра в Бога, Батьківщина, допомога людям*.

Сьомий фактор: *заперечення альтруїзму, самореалізація, робота*.

Таким чином, в процесі професійної підготовки студентів в умовах гуманітарної освіти (на матеріалі даної вибірки), спостерігаються наступні тенденції.

Виділяється індивідуалістичність у розвитку особистості студентів, ієрархії її цінностей. Пріоритет при цьому віддається важливості *самостійності, самореалізації* в сучасних умовах суспільства, для чого за необхідне вважається можливість *професійного зростання, наявність стабільного робочого місця з високим прибутком*, що припускає такі якості як: *відповідальність, терпіння, гарні манери, пунктуальність, гарній зовнішній вигляд, вміння подобатися іншим* (при запереченні важливості *скромності і альтруїзму*). Не менш важливими вважаються такі цінності як: *вміння любити і бути коханим, насолода життям, друзі*. А ось важливість *сім'ї, дітей, допомоги людям*, – йде на другий план, хоча і не заперечується як цінність.

Висновки

Індивідуальні цінності особистості відображають глибинні рівні свідомості індивіда, його психологічну культуру, оскільки формують стійкі переконання відносно обраного способу життя, пріоритетів життєвого стилю. Фіксуєчи ті або інші персональні цінності, можна стверджувати, що певний спосіб життя і життєві цілі мають пріоритет перед іншими. За допомогою персональних цінностей будується орієнтація особистості, та її установка на самореалізацію, досягнення успіху.

Цінності як стійкі уявлення про значущі речі (робота, друзі та ін..), стани особистості, (професійне зростання, самореалізація та ін..) не виявляються безпосередньо, але формуються як певні переваги особистості, ціннісні орієнтації на основі або самостійного оцінювання життєвих подій, передачі нормативних зразків і стереотипів, що затвердилися в суспільстві.

Надалі, слід надати увагу на створення програм, дозволяючим будувати організацію ефективної роботи що до формування і розвитку психологічної культури особистості, з урахуванням особливостей впливу умов гуманітарної освіти на ієрархію цінностей сучасного студентства. При цьому, слід акцентувати увагу на неприпустимість дискримінації ідеї важливості таких традиційних цінностей як – *альтруїзм, Батьківщина, сім'я, віра в Бога*.

Додаток

Таб. 1. Індивідуальні ціннісні орієнтації студентів

| № | Цінності | Середнє значення |
|-----|-------------------------|---------------------|
| 1. | самостійність | 1,1618 (+)* |
| 2. | Любити | 1,1733 (+) |
| 3. | Професійний зріст | 1,2475 (+) |
| 4. | Самореалізація | 1,2759 (+) |
| 5. | Високий прибуток | 1,2941 (+) |
| 6. | Насолода життям | 1,2990 (+) |
| 7. | Відповідальність | 1,3202 (+) |
| 8. | Стабільне робоче місце | 1,3399 (+) |
| 9. | Робота | 1,3682 (+) |
| 10. | Друзі | 1,3842 (+) |
| 11. | Терпіння | 1,4350 (+) |
| 12. | Гарні манери | 1,4951 (+) |
| 13. | Пунктуальність | 1,5172 (+) |
| 14. | Гарний зовнішній вигляд | 1,5463 (+) |
| 15. | Діти | 1,5670 (+) |
| 16. | Подобатися іншим | 1,5862 (+) |
| 17. | Сім'я | 1,6313 |
| 18. | Дисципліна і порядок | 1,6931 |
| 19. | Допомога людям | 1,7677 |
| 20. | робота керівника | 1,8040 |
| 21. | Старанність | 1,9577 |
| 22. | Скромність | 2,1733 (-)** |
| 23. | Батьківщина | 2,2371 (-) |
| 24. | Віра в бога | 2,3333 (-) |
| 25. | Альтруїзм | 2,4709 (-) |

* (+) – цінності, які по відповідях студентів, вважаються важливішими.

** (-) – цінності, які по відповідях студентів, вважаються менш важливими.

Таб. 2. Аналіз факторів цінностей

| Цінності | Фактори | | | | | | |
|----------------------|-------------|---|---|---|---|---|---|
| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 |
| старанність | ,785 | | | | | | |
| дисципліна і порядок | ,718 | | | | | | |
| пунктуальність | ,637 | | | | | | |
| відповідальність | ,635 | | | | | | |

| Цінності | Фактори | | | | | | |
|-------------------------|---------|------|------|------|------|------|-------|
| скромність | ,600 | | | | | | |
| діти | | ,888 | | | | | |
| сім'я | | ,882 | | | | | |
| любити | | ,734 | | | | | |
| високий прибуток | | | ,790 | | | | |
| стабільне робоче місце | | | ,700 | | | | |
| професійний ріст | | | ,696 | | | | |
| робота керівника | | | ,695 | | | | |
| подобатися іншим | | | | ,799 | | | |
| самостійність | | | | ,705 | | | |
| насолода життям | | | | ,479 | | | |
| гарний зовнішній вигляд | | | | ,465 | | | |
| друзі | | | | | ,724 | | |
| терпіння | | | | | ,683 | | |
| гарні манери | | | | | ,503 | | |
| віра в Бога | | | | | | ,762 | |
| Батьківщина | | | | | | ,707 | |
| допомога людям | | | | | | ,551 | |
| альтруїзм | | | | | | | -,554 |
| самореалізація | | | | | | | ,542 |
| робота | | | | | | | ,524 |

Список використаної літератури

- Амонашвили Ш. А., *Школа життя. Трактат о начальній ступені образования, основанной на принципах гуманно-личностной педагогики.* – М., 1996.
- Ананьев Б. Г., *О проблемах современного человекознания.* – М., „Наука” 1977.
- Колмогорова Л. С., *Становление психологической культуры школьника,* „Вопросы психологии” 1999, №1, с. 83.
- Кот Г. М., *Формування психологічної культури керівників загальноосвітніх шкіл у системі післядипломної освіти:* Автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / Центр. ін-т післядипломної пед. освіти АПН України. – К., 2004.– 22с.

- Мотков О. И., *Психология самопознания личности. Практическое пособие.* – М., 1993.
- Обозов Н. Н., *Психологическая культура взаимных отношений.* – Л., 1986.
- Орлов А.Б. *Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики. Пособие для студентов психол. ф-тов.* – М.: Логос, 1995.
- Москаленко В. В., *Социализация личности.* – К., 1996. – 200 с.
- Шпрангер Э., *Два вида психологии // История психологии (10-е – 30е гг. Период открытого кризиса): Тексты.* – 2-е изд., ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан. – М., 1992. – 364 с.
- Шпрангер Э., *Основные идеальные типы индивидуальности, [В:] Психология личности. Тексты,* ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. – М., 1982. – с. 55–60.

Streszczenie

Autor artykułu skupił uwagę czytelników na elementarnych komponentach kultury psychologicznej studentów w różnych jej aspektach.